

53 kötetnyi ügyszeretet

Jáki László neveléstörténész vall életpályájáról és a *Tudós tanárok – tanár tudósok* című könyvsorozatról¹

Az ELTE-re jártam, pedagógia-történelem szakra, ott kedveltem meg a neveléstörténetet. A nevelélmélet és a didaktika gyöngye lábakon állt akkor, a neveléstörténet meg igazi tudománynak tűnt. Volt egy kiváló tanárom, Ravasz János, most írok róla visszaemlékezést, mert idén volt születésének 100. évfordulója.²

Az első írásom egyetemista koromban jelent meg, '54-ben. Tessedik munkáinak kiadásairól írtam, Tessedik írásai két variációban,³ mert a Horthy-rendszerben megcsonkították a szöveget, kihagyták a korszaknak nem tetsző részeket.

Mikor végeztem, elhelyeztek Balassagyarmatra a tanítóképzőbe. Majd rövidesen Pestre költöztünk feleségemmel, de a fővárosban először csak napközis állást kaptam. Egy Mester utcai napköziben dolgoztam, a Haller térnél, kemény hely

volt, még álltak az első világháború után a menekülteknek épített barakklakások, az ott lakók gyerekei elég vadak voltak, nehezen boldogultam velük. Közben elég sokat publikáltam a Pedagógiai Szemlében és a Köznevelésben is. Majd a Szemléből megkeresett Szarka József főszerkesztő, attól kezdve segédszerkesztőként dolgoztam a lapnál. Onnan kerültem át a Pedagógiai Tudományos Intézet Nevelélméleti Osztályára. Kutatóként dolgoztam mindvégig, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum Kiadói Főosztályának vezetőjeként mentem nyugdíjba. Közben – többnyire mellékállásban – sokfelé tanítottam neveléstörténetet, először a Testnevelési Főiskolán, aztán Dunáújvárosban, a Műszaki Főiskolán, majd a Károli Gáspár Református Egyetemen és az ELTE-n is.

¹ Jáki Lászlótól érkezett két-három hónapja egy kézirat; egy 124 évvel ezelőtt kiadott könyvről írt recenziót, vagyis ajánlót a ma olvasóinak. (Lásd: 19. oldal.) Ennek a különös, a jelent és a régmúltat összekapcsoló írásnak a bevezetéseképpen ültem le beszélgetni a szerzővel. Az írás ennek a beszélgetésnek a szerkesztett változata. (TG)

² Ravasz János (1915–2004). Jelentős munkája: *Dokumentumok a magyar nevelés történetéből* (1100–1849) szerk., magyarázat, jegyz. Ravasz János (1966) Tankönyvkiadó, Budapest. (Neveléstörténeti könyvtár).

³ Tessedik önéletrajza két kiadásban: adalék a Horthy-fasizmus pedagógiai könyvkiadásának bírálatához. *Pedagógiai Szemle*, 4. 2–3. sz. 256–257.

A tudós tanárok – tanár tudósok sorozatot a Kiadói Főosztály vezetőjeként kezdeményeztem. Annak a pedagógiai korszaknak, melyben a tanár tudós is lehetett, és tudósként lehetett jó tanár, az 1883-as középiskolai törvény⁴ teremtett jogi alapot, amely megfogalmazta a tudós tanár igényét. Ez a téma ma már az eredeti változatában nem aktuális, más ma a tudomány, mint száz-százötven évvel ezelőtt, mások a feltételek ahhoz, hogy egy középiskolai tanár tudóssá váljék, ideje sincs rá, hogy például levéltárban kutasson, kivételes esetben fordul elő, s persze a középiskola helyzete is egészen más, mint a múlt századforduló idején.⁵

Ez a sorozat ma is szépen prosperál, 2000-ben indultunk, 15 év alatt ötvenhárom kötet, portré készült el. Kezdetben, amíg volt saját nyomdánk, nem voltak gondjaink. Ma már ezekre a kötetekre a pénzt magam kerítem elő, lelkes írók állnak mellettem, honorárium nélkül dolgoznak, érdeklődésből, úgyszeretettből. Az

Erődi Béla akadémikus, földrajztudós, turkológusról most készül a kötet. Jövő héten megyünk a szerzővel Kolozsvárra. Erődi ott tanult, s a levéltárban életének erről a szakaszáról keresünk adatokat.

OFI-PKM munkatervében sem szerepel a sorozat, tulajdonképpen egy lelkesedés mozgatta privát szellemi programként működik.⁶

A közeljövőben jelenik meg egy kötet egy egri ciszter papról, Szvorényi Józsefről,⁷ aki nyelvtudós volt; a pénzt a zirci apát-

ság adta a kiadáshoz. Ezzel most van egy kis gondunk, mert jövőre lesz Szvorényi születésének 200. évfordulója, s a szokásosnál több példány kellene, de nem tudjuk megelőlegezni. Én pénzzel szándékosan nem foglalkozom, csak annyit, hogy a szerzőt, a támogatót és a nyomdát összehozom egymással.

Romantikus esetek is adódnak; nemrég olvastam egy cikket, egy kolléganő, Simon P. Piroska írta fiúmei tudós tanárokról. Nem ismertem a szerzőt, de sikerült megtalálnom, gratuláltam az írásához, mondván, hogy milyen jó lenne egyik hőst bemutatni a sorozatunkban, de a kiadásra sajnos nincs pénz. Kérdezte, hogy mennyi pénz kellene, mondtam, hogy egy kötet

⁴ Idézet a középiskolákról s azok tanárainak képzéséről szóló, 1883. május 23-án elfogadott XXX. törvénycikkből: „Középiskoláink mindegyik tanára át fogja látni annak szükségességét, hogy mindegyike, a tanítással haladva, a maga tanszakát folyton tudományos tanulmánnyá tegye. Mert csak, aki bővíből teheti, nyújthat valóban életre szólót.”

⁵ A jelen: „*Tudós tanárok – Tanár tudósok*” – konferencia a minőségi tanárképzésről címmel szervezett programot 2014. november 10–11-én az ELTE Tanárképző Központja az MTA Magyar Tudomány Ünnepe rendezvényeként. Hagyományteremtő konferenciaként jellemzi a felhívás (<http://ttk.elte.hu/node/376>) az összeívetelt. (A konferenciára Jáki László nem kapott meghívót.) Lapunk beszámolója a konferenciáról: Bozsik Viola (2015): Konferencia a kutató tanárokról. *Új Pedagógiai Szemle*, 1–2. sz. 132–141. Vagyis mintha az igény a tudós tanárok iránt újra megfogalmazódna. Törvényi szinten is, hiszen az oktatási törvényben a tanári pálya legmagasabb szakmai szintjén a kutató tanár áll: „A tanácskozás a Magyar Tudományos Akadémia által szervezett Magyar Tudomány Ünnepe 2014. évi rendezvényeinek alkotja részét. A reményeink szerint hagyományteremtő konferenciát abból az alkalomból szervezzük, hogy a tanárképzés át-/visztaállt az osztatlan formába, amely számos szakmai, tartalmi, tudományos és szervezési kérdés megoldását, újragondolását teszi szükségessé.” (TG)

⁶ Bár a könyvek továbbra is az Intézet neve alatt jelennek meg.

⁷ Szvorényi József (1816–1892) néhány munkája: *Magyar ékes szókötés* (a Magyar Tudományos Akadémia által 100 arannyal jutalmazott pályamunka, Buda, 1846); *Ékeszólóstan* (Eger, 1851, több kiadásban); *Olvasmányok a gymnasiumi s ipartanodai alsóbb osztályok számára* (4 kötet, Pest, 1855, számos kiadásban); *Magyar nyelvtan* (ugyanott, 1861, több kiadásban); *A magyar nemzeti irodalom rövid ismertetése* (u. o., 1869); *Elméleti és gyakorlati nyelvkönyv* (u. o., 1871); *Gyakorlati tanácsok a házi és nyilvános nevelés körében* (Budapest, 1890).

előállítására háromszázezer forint. Egy kis gondolkodás után válaszolt, hogy megszerzi a pénzt. Végül a családja összeadta, és Erődi Béla akadémikus, földrajztudós, turkológusról most készül a kötet. Jövő héten megyünk a szerzővel Kolozsvárra. Erődi ott tanult, s a levéltárban életének erről a szakaszáról keresünk adatokat.

Az ötvenhárom kötetből nem emelnék ki külön egyet sem, sorozatszerkesztőként mind kedves nekem. Talán azért megemlíteném Kontra György tudós biológust, akivel a sorozat tervét megbeszéltem, Hahn István ókortörténészt, akivel életem egyik szakaszában együtt dolgoztam, Hegedüs Géza ismert művelődéstörténészt, aki az egyetemen tanított, és Schulek Ágostont, akit viszont én tanítottam a Testnevelési Főiskolán.⁸

A neveléstörténet szerepe ma bizonytalanra vált. Hiszen akkor van értelme, ha a múlt szellemi értékeit a jelenben hasznosítjuk. Ez sajnos nem történik meg.

Nincs idő, túl gyorsan jönnek a változások, és alig-alig működnek azok a csatornák, amelyek közvetítenék a múlt tanulságait. Comenius elve a szemléletességről soha el nem évül. De újra és újra meg lehet feledkezni róla. A neveléstudományban sok az újrafelfedezés. Talán ezért is kérdőjelezzük meg olykor tudományos jellegét.

Mai iskolai ügyekben nagyon óvatossá vagyok. Ám a múlt értékeit szeretném hozzáférhetővé tenni, hogy kéznél legyenek

a jelen problémáinak megoldásához, ha igény van rá.⁹

A neveléstörténet tanulmányozása során jutottam arra az álláspontra, hogy a pedagógus a legfontosabb, én egyedül benne hiszek. Abban a tanárban, akinek az élete középpontjában az iskola, a gyermek áll. Mire is gondolok? Balassagyarmaton volt egy idős matematikatanár kollégám, Környei Józsi bácsi, nagyon szigorú volt, morózus, s én mint fiatal ember nehezmenyeztem ezt a morgósságot. Aztán egyszer, amikor hajnalban mentem ki a buszmegállóba, láttam, hogy Környei Józsi bácsi is éppen ott van, mert kikísérte a TTK-ra felvételizni induló diákjait. Az ő példáját

---

a múlt értékeit szeretném hozzáférhetővé tenni, hogy kéznél legyenek a jelen problémáinak megoldásához, ha igény van rá

---

próbáltam magam is követni. Hosszú pályafutásom alatt soha nem volt konfliktusom hallgatóval. Egy kivétellel. Ma is szégyellem. A TF-en volt egy hallgató, több tárgyból is bukásra állt, de az én órán mindig ott volt, és szorgalmasan jegyzetelt.

Jött hozzám vizsgáznai, és tudott. De nem adtam neki jelest, mert zavart az indexében a sok rossz jegy. Mikor kiment, azt mondta a titkárnőnek, hogy egy emberben bíztam, a Jákiban, és benne is csalódtam. Ez a jelenet ma is fájó emlék és útmutató.

Most egy nagyobb munkán dolgozom: *Találkozásom a könyvvel, az olvasással*. Öt-hatszáz életrajzból, visszaemlékezésből készítettem egy összeállítást, ezerkétszáz-ezerháromszáz oldal. Keresem azokat a

⁸ Tudós tanárok – tanár tudósok sorozatban: *Hegedüs Géza* OPKM (2002), *Hahn István* OPKM (2006). Mesterek és tanítványok sorozatban: *Kontra György* OFI-OPKM (2008) *Schulek Ágoston és tanítványai* OFI-OPKM (2012).

⁹ Ugyanakkor, ha Jáki László konkrét kérdést kap, válaszol, hiszen az oktatástörténetnek a legmaibb problémáihoz is vannak megfontolandó adalékai. Például az *AgriaMedia 2011* konferencián tartott tanulságos előadást: *Az információs társadalom és a pedagógia* címmel. (<http://www.oktatas-informatika.hu/2011/12/jaki-laszlo-az-informacios-tarsadalom-es-a-pedagogia/>) (TG)

történeteket, amelyek valakit az olvasásra inspiráltak. Van egy barátom, gyerekkorában utálta a könyveket, csak focizni szeretett; eltörte a lábát, ágyba kellett feküdnie; elkezdett olvasni, aztán többé nem hagyott fel vele, s eljutott az akadémiáig. Vagy egy másik, ismert példa, Sinka Istváné, aki a mezőn legeltette az állatokat, soha nem volt könyv a kezében. Arra jött egy mesterlegény, hóna alatt egy Petőfi-kötettel. Felolvasott verseket a fiúnak a kötetből. A juhászbojtrár nem kapott levegőt, annyira megtetszett neki az, amit hallott. Egy beteg bárányt adott a könyvért. Amit persze nem mert megmutatni senkinek, dugdosta az istállóban, ahova lehetett, és csak olvasta, olvasta, titokban, amikor tehetette. Talán ha ez nem történik, sosem vált volna maga is költővé, olvasó, író emberré. Az ilyesféle kulcsélményeket kerestem, s csoportosítottam is. A sorozat ügyei mellett napi nyolc-tíz órát dolgozom ma is ezen a gyűjteményen.

A több száz életrajzból, visszaemlékezésből többek között a család szerepét vizsgálom, melyek befolyásolták a gyermekeknek az olvasáshoz való viszonyát. Nehéz egyértelmű törvényszerűségeket találni. Voltak családok, ahol tiltották az olvasást, gyermekükből viszont olvasó, sőt, író felnőtté vált.¹⁰ Engem például egy „véletlen” tett olvasóvá.

Otthonról nincsenek olvasói emlékeim. Az iskolából se nagyon, de egy valami azért eszembe jutott. A Vas utcai Kereskedelmi Iskolába jártam negyvennyolc-egyvenkilencben, akkor ott volt még a fővárosi

kereskedelmi szakkönyvtár, csodálatos gyűjtemény, de már a kutya se használta, hiszen a kereskedelem is államosítva lett, aztán egyszer a szünetben véletlenül betévedtem. Valójában nem tudom, hogy véletlen volt-e, ott volt egy hölgy, még mintha a nevét is tudnám, bár nem néztem utána, hogy jól emlékezem-e, örömmel fogadott, megengedte, hogy nézelődjek a könyvek között. Leemeltem két-három kötetet, és vittem magammal az osztályba. Egyből nagy tekintélyem támadt, hogy én ilyen vastag, tekintélyes könyveket olvasok. Persze, nem értettem belőlük semmit, közgazdasági művek voltak, de aztán csak vissza-visszajártam a könyvtárba. Ott a kezembe akadt Roosevelt fiának a munkája, az *Apám így látta*.¹¹ Nagyon rossz tanuló voltam, valamiből éppen dolgozatot írtunk, s én föl tudtam használni az olvasottakat. Nagy szenzáció lett, a tanárom felolvasta az osztályban, még a tanáriban is. És kikönyörögte, hogy ne buktassanak meg. Az osztályban elkönyveltek az „olvasó Jákinak”, ez rangot adott nekem, s talán ez volt az az indíttatás, hogy olvasó emberré váljak.

Mivel nem kérdeztem, Jáki László nem beszélt arról, hogy a 17. évfolyamába lépett Könyv és Nevelés folyóirat újjászületésében is a kezdeményezők között volt, éveken át szerkesztette a lapot, s mindmáig segít Csík Tibornak, a jelenlegi főszerkesztőnek. És arról sem beszélt, hogy van egy másik könyvsorozat is, a Mester és tanítványok. Ez is a Tudós tanárok – tanár tudósok sorozat „módjára” készül...

¹⁰ A családi környezet és az olvasás címmel megjelent az első összeállítás a gyűjteményből: Könyv és Nevelés, 2015. 2. sz.

¹¹ Elliott Roosevelt (1947): *Apám így látta*. Dante Kiadó, Budapest.